

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ
ARQUEOLÒGICA A LA PLAÇA DE LES
OLLES, 8-9B/PASSATGE DEL PALAU, 8, DE
BARCELONA**

6-29 D'AGOST DE 2003

CODI 130/03

JOSÉ MANUEL ESPEJO BLANCO

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ. MOTIVACIONS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS
2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA
3. CONTEXT HISTÒRIC I INTERVENCIIONS ANTERIORS
4. METODOLOGIA DE TREBALL
5. TREBALLS REALITZATS. DESCRIPCIÓ I INTERPRETACIÓ
6. CONCLUSIONS
7. FITXES D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES
8. BIBLIOGRAFIA
9. INVENTARI DEL MATERIAL ARQUEOLÒGIC
10. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA
11. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

1. INTRODUCCIÓ. MOTIVACIONS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS

Aquesta memòria recull els resultats del control arqueològic preventiu (Codi: 130/03) efectuat sobre unes obres de canalització en rasa, de 58 m de longitud, realitzades per l'empresa **Espelsa** per a **Fecsa-Endesa**. La intervenció ha estat duta a terme al paviment de la Plaça de les Olles, 8-9B/Passatge del Palau, 8, al barri de la Ribera, al districte de Ciutat Vella (**Figures 1 i 2**), sota la supervisió del **Servei d'Arqueologia Urbana del Museu d'Història de la Ciutat, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona**.

La direcció tècnica ha estat assumida per l'arqueòleg José Manuel Espejo Blanco, de l'empresa **ATICS, S.L., Gestió i Difusió del Patrimoni Històric i Arqueològic**, la qual ha facilitat tot el material necessari per a dur a terme la intervenció.

Les tasques arqueològiques, simultànies a les obres, s'iniciaren el dia 6 d'agost de 2003 i finalitzaren el 29 del mateix mes.

El control arqueològic tenia com a objectiu detectar i documentar possibles estructures antigues que poguessin veure's afectades per les obres, ja que el lloc on aquestes es desenvolupaven es troba inclòs en una "Zona d'Interès Arqueològic", d'un destacat valor històric. En el cas concret que ens ocupa, es formularen diverses hipòtesis de treball prèvies a la investigació, les quals, molt breument, feien referència a la presència d'estructures de diferents èpoques a la zona afectada. Les més significatives són:

- Es troba a la zona suburbial o de *l'ager* de la ciutat romana de Barcino.
- Es troba en una zona on s'han documentat enterraments indeterminats, previsiblement d'època romana.
- Es una zona urbanitzada ja a època medieval.
- El passatge ocupa la part central i pati de l'antic edifici del Palau del General, edifici públic datable en època baixmedieval.

2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA

En un sentit ampli, la comarca del Barcelonès avarca el territori comprès entre la Mediterrània i la serralada Prelitoral ? concretament, l'àrea ocupada per la zona muntanyosa de Collserola? , i delimitat a l'est pel riu Besós i a l'oest pel Llobregat. Des d'un punt de vista morfològic, s'aprecien, per tant, dues grans unitats geogràfiques: la serra i el pla. Sobre aquest últim, el més extens del litoral català (Pla de Barcelona), hi descansa la ciutat de Barcelona, oberta al mar i protegida pel nord pel Tibidabo, la muntanya més alta de Collserola (612 m). La serra de Sant Mateu a Llevant i el massís del Garraf a Ponent determinen les vies fluvials del Besós i el Llobregat com els accessos naturals a la plana sobre la que la ciutat es dissemina, ocupant una extensió d'1.754.900 hectàrees.

Les òptimes condicions climàtiques ? amb 16°C de mitjana, hiverns assolellats i estius suaus? , les particularitats estratègiques de la ciutat ? l'emplaçament de Collserola al Nord (amb una orientació paral·lela a la línia de la costa, a uns 8 km de distància) i Montjuïc al sud, que alçant-se suaument sobre la plana, cau bruscament sobre el mar, proporcionant així una ferma defensa del seu litoral? , i la seva favorable situació en la confluència de dos grans eixos de comunicacions que travessen la Catalunya central en direcció nord-sud (el Llobregat i la línia Besós-Congost-Ter), han afavorit el seu desenvolupament al llarg de la història i la seva acostumada funció com a capital. Aquestes circumstàncies expliquen que, des dels seus orígens al petit turó del Tàber (15 m), el nucli romà aviat expandís els seus límits per la plana, que només veu alterada la seva monòtona configuració al Nord amb les modestes elevacions de Monterols, el Putget , la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el Turó de la Peira.

En línies generals, ens trobem davant d'un territori amb una geomorfologia que és, en bona part, el producte final de l'acumulació sedimentària provinent de les rieres, torrents i deltes dels rius propers, així com de sediments marins, ja que en els últims segles s'ha constatat que Barcelona ha guanyat terreny al mar. En

aquesta plana, completament urbanitzada, hi destaquen tres zones clarament diferenciades: el nucli antic, que es correspon amb la ciutat romana primitiva sobre el Tàber i amb la muntanya de Montjuïc dominant-la des del sud; en segon lloc, els diversos ravals que s'originaren al voltant d'aquest nucli emmurallat i que el segle XIX acabaran absorbits per la ciutat; i, per últim, l'Eixample, amb carrers en disposició quadriculada, format el segle XIX seguint el "Pla Cerdà" i superant definitivament les muralles medievals que encotillaven el creixement urbanístic de la ciutat.

3. CONTEXT HISTÒRIC I INTERVENCIÓ ANTERIORS

El lloc on s'ha desenvolupat la intervenció arqueològica es situa, com s'ha indicat anteriorment, al barri de la Ribera (CARRERAS, 1909; CIRICI, 1971; VV. AA., 1997). Té 29 hectàrees de superfície i es troba delimitat pel carrer Princesa, el Passeig Martínez Arido, l'Av. del Marquès de l'Argentera, la Plaça de Palau, El Passeig d'Isabel II, la Plaça d'Antonio López i la Via Laietana.

El barri ha estat des de l'antiguitat una zona caracteritzada per la seva proximitat al mar i la seva relació amb l'aigua. En un primer moment, el sector, situat a la costa, estava ocupat per zones d'aiguamolls i diverses rieres, de les quals s'ha d'assenyalar la del Merdançà o riera de Sant Joan, que discorria, més o menys, per l'actual Via Laietana i desembocava molt a prop de la Plaça de les Olles. D'aquesta riera es diu que fou desviada, ja en època romana, per la zona que ocupa l'actual carrer d'en Boquer. Posteriorment en el segle XIII, aquestes aigües foren cobertes i convertides en un clavegueram que encara avui existeix. Aquesta claveguera passa per darrera de les finques que s'obren al carrer d'en Boquer i a tocar del carrer Carders.

Més endavant va esdevenir el barri marítim de Barcelona, amb un important pes específic dins de la vida social i econòmica de la ciutat, habitat tant per nobles i burgesos, que es podrien situar molt a prop de la Plaça, als voltants del carrer Montcada, com per una població menestral i d'oficis relacionats amb el mar.

Un últim element relacionat amb l'aigua va ser el Rec Comtal, amb una gran presència dins de la vida de la ciutat medieval.

Abans, però, de parlar d'aquesta època medieval, es podria apuntar bàsicament una ocupació dispersa del territori durant el període anterior. A l'època romana, la zona es trobava fora del recinte emmurallat de la *Colonia Julia Augusta Faventia Paterna Barcino* i travessat per la Via Augusta. Com tota la zona al voltant de la muralla, probablement estaria ocupada per *vil.lae*

relacionades amb diferents produccions (bàsicament vi), i zona de necròpolis, aquesta darrera situada entre l'actual plaça de l'Àngel, i la plaça Comercial. Aquesta darrera ocupació del territori està documentada des d'època baix-imperial romana, i es mantindrà fins a època alt-medieval.

No es fins a finals del segle IX, principis del segle X, quan es comença l'ocupació de la zona fora muralles, amb l'aparició de nous nuclis de població, anomenats burgs o vilanoves. Un d'ells serà, l'espai situat a ambdues bandes del camí que comunicava la porta de la muralla romana, situada a l'actual plaça de l'Àngel, i la basílica de Santa Maria del Mar, conegut amb el nom de Vilanova de Mar. Aquest burg es va construir als voltants de la ja anomenada basílica, que es coneguda als documents més antics com Santa Maria de les Arenes.

Deixant de banda aquest sector, no es fins a finals del segle XI, quan es comença l'ocupació de la zona de forma més sistemàtica, els documents parlen de terrenys ocupats principalment per horts i diverses construccions aïllades. Des d'aquest moment, la construcció serà més nombrosa però sense arribar al nivell de la resta de la ciutat.

El creixement i importància econòmica dels diferents ravals de Barcelona, va promoure la construcció d'una nova línia defensiva que es comença a construir al segle XIII, malgrat que no es fins a principis del segle XIV, quan s'inclou el barri de La Ribera.

A finals del segle XIII tota aquesta zona es caracteritza per una progressiva urbanització i l'assentament de diversos ordres eclesiàstics establerts a la zona (atretes pels grans espais encara no construïts). Podem destacar: el Convent de Santa Caterina, el convent de Santa Clara Agustí, l'església de Sant Cugat del Rec i el convent de Sant Agustí. Tota aquesta activitat configurarà una unitat administrativa, formant-se el Quarter del Mar.

El barri continua creixent i poblant-se entre els segles XV i XVIII. Es en aquest moment quan es produeix el primer gran canvi d'època moderna en la fesomia

del barri, concretament després de la Guerra de Successió, a l'any 1714, i sota el regnat de Felip V, es decideix construir una fortalesa militar (La Ciutadella) dins dels terrenys ocupats en l'època actual pel parc conegut com "La Ciutadella". La seva construcció i la seva zona de seguretat als voltants, va provocar l'enderroc d'una part important del barri, concretament la zona situada a ponent de Santa Maria del Mar. Aquest enderrocament s'efectuà entre juliol de 1715 i finals del 1718 i va provocar tota una sèrie de canvis tant a nivell de població com urbanístics. L'efecte més important va ser una densificació de la resta del barri de La Ribera, amb la construcció dels arcs entre edificis (ocupant espai públic) i el creixement de l'alçada de les construccions preexistents.

Prop de la Ciutadella es va començar a ordenar cap a finals del segle XVIII la primera plaça de grans dimensions que es feia a la ciutat: el Pla de Palau, envoltat pel palau dels Virreis (d'origen gòtic, destruït l'any 1875), la Llotja (construïda entre el 1774 i el 1802 i que conserva el saló de contractacions gòtic) i la Duana, edifici del 1792 que és el Govern Civil des de l'any 1902.

La següent reforma important de la trama urbana es conforma amb el traçat de nous carrers, fruit d'una política d'obertura de línies rectes de circulació i descongestionament de la trama medieval. Bàsicament dins d'aquest apartat es pot situar l'aparició del carrer Princesa, que es va plantejar l'any 1849 i es va inaugurar al 1853.

A mitjans del segle passat es situa, també, l'enderrocament de "La Ciutadella", amb l'única excepció de la capella militar. Aquesta acció va comportar una remodelació i urbanització de la zona ocupada per aquesta estructura, amb la construcció del parc abans esmentat, el mercat del Born i diversos edificis de vivendes.

Al començament del segle XX, la Ribera es dividia en quatre barriades corresponents a dos districtes: la Duana, Santa Maria, La Seca i Els Encants. El territori anava del Carrer Princesa que va separar la Ribera dels barris de Sant

Pere i Santa Caterina, i la mar, entre el Parc de la Ciutadella i la ciutat antiga dels barris de Palau, Sant Just i la Mercè.

Durant molt de temps, el barri ha presentat dues vessants poblacionals: per una banda trobàvem un grup de població benestant, que habitava la zona del carrer Montcada i els voltants de Santa Maria del Mar (incloent el àrea de la Plaça de les Olles i el Passatge del Palau), format per artesans i la noblesa; per altra banda es trobava un grup humà modest, format per gent de mar, viudes i pobres. Aquesta dualitat va anat canviant fins que es convertí en el barri obrer modest que és avui dia.

Per la seva part, la Plaça de les Olles ? objecte d'aquesta intervenció? , barreja cases antigues amb ràfecs de fa un parell de segles, com un bonic edifici modernista d'Enric Sagnier, i que dona a un espai obert on va existir el carrer d'En Tripó (decorat actualment amb espectaculars grafitos), el qual va ser producte de les idees de l'arquitecte Adolf Florensa, ordenador de la ciutat antiga després de la Guerra Civil. El tancat Passatge del Palau és una construcció moderna i forma part dels cossos d'edificis que es varen aixecar en cremar-se l'antic palau situat a la vella casa dels Pallols.

Respecte a les intervencions s arqueològiques dutes a terme a la zona que ens ocupa, hem de senyalar que són escasses. A part de les tradicionals intervencions al Born (BARRASETAS Y HUERTAS, 1994; FÀBREGAS Y HUERTAS, 1998), s'han desenvolupat intervencions a la zona propera a l'església de Santa Maria del Mar, el carrer Comercial i a l'eix Argenteria-Manresa. Els resultats ens indiquen l'existència d'una àrea de necròpolis tardorromana i alt-medieval (FARRÉ I SERRÀ, 1991), així com algunes restes d'edificacions medievals. En intervencions desenvolupades per l'empresa Atics SL a la zona del Fossar de les Moreres o a l'Avinguda del Marquès de l'Argenteria, els resultats obtinguts són molt similars. Així, en el cas del Fossar de les Moreres, es van registrar des de les inhumacions dels màrtirs de 1714 a la platja fòssil que ocupava la zona d'època romana; i en el cas de les intervencions dutes a terme a l'Avinguda del Marquès de l'Argenteria, no s'han documentat

estructures i el registre del material ceràmic és molt ampli a nivell cronològic i sempre ha estat recollit en sediments remenats utilitzat com a farciment de rases més modernes. Diferents intervencions al Passeig Picasso (SUAU; RÍO, 2002) i als Carrers de la Duana i General Castaños (MUÑOZ, 2002) han localitzat algunes estructures que formen part de la trama urbanística de l'antic barri de La Ribera; però d'altres han donat resultats negatius (MEDINA, 2002) .

I per últim, en referència a les intervencions efectuades en la mateixa Plaça de les Olles i Passatge del Palau, hem de fer menció a les desenvolupades per MORENO (2002) i MEDINA (2003). En el primer cas es va documentar al sector SE de la Plaça una estructura interpretada com una fossa sèptica amortitzada al segle XV, a més d'un enterrament que probablement formava part de la necròpolis romana documentada a la zona; en el segon cas (MEDINA, 2003) va aparèixer un mur d'uns 5 metres de llargària i 75 cm d'amplada mínima, al mateix sector SE de la Plaça (en els nº 10-11).

4. METODOLOGIA DE TREBALL

Per a aconseguir els objectius marcats és necessari adoptar una metodologia sistemàtica i que se'ls adequi. En relació amb la metodologia de registre, la seqüència estratigràfica s'estableix amb el propòsit d'entendre la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició dels diferents estrats. De la mateixa manera, ajuda a interpretar els diversos processos sedimentaris i postdeposicionals que s'han anat produint al llarg del temps a la zona afectada. Sota aquestes premisses, s'ha establert un registre detallat dels diferents estrats que configuren la zona intervinguda utilitzant per a fer-ho el sistema d' "Unitats Estratigràfiques" (U.E.), que es pot seguir a E.C. HARRIS (1990) i A. CARANDINI (1997), sistema acceptat àmpliament i secundat a Catalunya des de fa tres dècades (TRÓCOLI I SOSPEDRA, 1992). Aquest mètode permet analitzar de forma individualitzada cadascuna de les incidències que afecten la seqüència estratigràfica. La caracterització de les diferents unitats estratigràfiques es detalla en una fitxa. Aquí s'hi registren tots els paràmetres que permeten la seva correcta identificació i descripció, així com també la seva relació física respecte a la resta de les unitats estratigràfiques del jaciment.

La identificació d'una U.E. s'estableix mantenint l'ordre estricte d'aparició durant el procés d'excavació i es duu a terme generalment utilitzant una clau de tres dígits, començant tota la seqüència numèrica per el número 100. En el nostre cas, hem decidit dividir en tres la rasa ininterrompuda de 58 m excavada pels obrers, de manera que a cadascuna li hem atorgat una clau numèrica de tres dígits de forma correlativa (la Rasa 100, que s'estén per la Plaça de les Olles amb una orientació NW-SE, en sentit longitudinal als carrers de la Vidrieria i de Rera Palau; la Rasa 200, a la mateixa Plaça, però en el tram que creua pel carrer de Rera Palau i avança paral·lela a la línia de façana en els números 9 i 9B en sentit NE-SW; i la rasa 300, en el seu tram del Passatge del Palau). A sota de cadascuna de les rases s'han diferenciat les distintes unitats estratigràfiques (UU.EE. 101, 102..., 201, 202..., 301, 302...). Aquesta forma de procedir s'utilitza amb la finalitat d'evitar qualsevol alteració de la seqüència numèrica o algun tipus

d'interferència en cas que, durant el procés, sorgeixi una estratigrafia complexa que obligui a acumular unitats estratigràfiques.

Quant al mètode d'intervenció immediata respecte als treballs que s'estaven realitzant, hem seguit el del control visual directe. La tasca d'excavació de les rases esmentades s'ha dut a terme seguint la metodologia habitual d'utilització del martell hidràulic per a aixecar el paviment de lloses i la seva preparació de morter; i, en segon lloc, l'ús del pic i la pala per a practicar el buidatge del reompliment de les rases fins a trobar la profunditat desitjada, uns 70 cm en aquest cas. L'arqueòleg director estigué present durant tot el període d'obertura de les rases, observant el sediment extret amb la finalitat de recuperar les restes de ceràmica, ós, metall, o de qualsevol altra naturalesa, que poguessin sortir. La documentació de la intervenció es completa amb un registre gràfic, que inclou documentació planimètrica i topogràfica, i una selecció fotogràfica de les evidències més representatives del desenvolupament de l'excavació. I per últim, s'inclouen les fitxes de les unitats estratigràfiques trobades.

5. TREBALLS REALITZATS. DESCRIPCIÓ I INTERPRETACIÓ

L'obra per l'excavació d'una rasa, per part de l'empresa ESPELSA per a FECSA-ENDESA, per tal de portar a terme l'estesa d'un cable subterrani de baixa tensió, comprenia un tram total de 58 m aproximadament de llargària, i es situava al paviment de la Plaça de les Olles, 8-9B i Passatge del Palau, 8, al barri de la Ribera. Les obres s'iniciaren el dia 6 d'agost, a la Plaça de les Olles, en el punt d'intersecció amb els carrers de la Vidrieria i del Bonaire, i van finalitzar el 29 del mateix mes al Passatge del Palau.

L'actuació arqueològica se centrà, per una banda, en el control visual de la realització dels diferents trams de rasa per part de l'empresa adjudicatària i, per altra banda, en l'excavació manual per part de la direcció tècnica quan les característiques del sediment extret així ho exigien.

A efectes pràctics, la direcció tècnica considerà oportú de dividir tot el tram de 58 m en tres rases diferenciades: la Rasa 100, que s'estenia per la Plaça de les Olles amb una orientació NW-SE, en sentit longitudinal als carrers de la Vidrieria i de Rera Palau, i d'uns 17 m de llargària (**Fotografia 1**); la Rasa 200, també a la mateixa Plaça, però en el tram que creua pel carrer de Rera Palau i avança paral·lela a la línia de façana en els números 9 i 9B en sentit NE-SW, d'uns 24 m de llarg aproximadament (**Fotografia 2**); i la rasa 300, en el seu tram del Passatge del Palau, amb 12 m en total (**Fotografia 3**).

En els dos primers casos, es tracta de rases de 40 cm d'amplada (que coincideix amb l'amplada de les lloses de pavimentació de la Plaça) i 70 cm de profunditat, però no en la Rasa 300 ja que el paviment en Passatge del Palau es troba format per lloses quadrangulars i rectangulars mol irregulars, de diferents mides, la qual cosa va motivà la configuració d'una rasa mol irregular que mantenia una amplada aproximada de 60 cm.

RASA 100

S'estén per la Plaça de les Olles amb una orientació NW-SE, en sentit longitudinal als carrers de la Vidrieria i de Rera Palau. Té una longitud aproximada de 17 m, i 70 cm de profunditat per 40 cm d'amplada.

L'estratigrafia constava d'un nivell de paviment (format per lloses rectangulars de 70x40x8 cm fetes de ciment) més la preparació de formigó que la sustenta, amb 40 cm de potència total (U.E. 101), i un reompliment de sauló de 30 cm (U.E. 102). Aquest sediment, d'aportació antròpica, forma part de l'ompliment habitual que s'utilitza en el farciment de rases realitzades per a la instal·lació de diferents xarxes subterrànies. Es tracta d'un sediment saulonenc de color gris fosc barrejat amb elements actuals com escombraries, restes de runa constructiva i pedres soltes petites i mitjanes. A la cota necessària per a introduir els cables hi aparegueren una sèrie de serveis anteriors de gas, aigua i clavegueram. No obstant això, el dia 7 va sorgir ? a uns dos metres del inici de la rasa, on estava situada l'arqueta per a les connexions del nou servei? una claveguera més antiga (U.E. 103) formada per cinc blocs de pedres rectangulars unides amb morter de calç blanc (orientació NW-SE, en el mateix sentit de la rasa) que arribaven a assolir les 50 cm de llargària, per 20 d'amplada i 15 de gruix; aquestes pedres es recolzaven sobre una base de maons (**Fotografies 4 i 5, Figura 4**) i comunicava amb la galeria de la claveguera actual. No s'observa la potència total. No ha aparegut material arqueològic associat, si bé es tracta d'una típica claveguera del segle XIX o principis del XX (VILARDELL, 2002); es troba a uns 40 cm sota el nivell de pavimentació. Es va decidir passar els cables per sobre de l'estructura, de tal manera que aquesta no fos afectada per l'obra.

RASA 200

Ubicada també a la mateixa Plaça, però en el tram que creua pel carrer de Rera Palau i avança paral·lela a la línia de façana (a uns 110 cm d'aquesta) en els números 9 i 9B en sentit NE-SW. Té una longitud aproximada de 24 m, i, igual que l'anterior, 70 cm de profunditat per 40 cm d'amplada.

L'estratigrafia es gairebé idèntica a la Rasa 100: un nivell de paviment constituït per lloses rectangulars, de les mateixes dimensions, més la preparació de formigó que la sustenta, amb 40 cm de potència total (U.E. 201), i un reompliment de sauló de 30 cm (U.E. 202) amb característiques similars a les anteriorment descrites. També en aquest cas van aparegué altres serveis (aigua, electricitat i clavegueram) en el transcurs d'excavació de la rasa.

En aquesta rasa també vàrem documentar altres estructures arqueològiques. En primer lloc, el dia 8 d'agost, les restes d'un mur (U. E. 203) **(Fotografia 6 i Figura 3)** que pràcticament ocupa la totalitat de la llargària de aquest tram de rasa (24 m aprox.), en sentit NE-SW. Es tracta d'un mur construït amb pedres irregulars, encara que desbastades, lligades amb morter de calç blanquinós. Té una disposició longitudinal al interior de la rasa, i ocupa tota l'amplada de la mateixa (40 cm) per la qual cosa s'observa la part interna, però no és possible verificar la mida de la seva amplada total. L'estructura es perd en la zona mitja de la rasa quedant dividida en dos parts de 9,10 m i 9,20 m **(Fotografies 7-10)**. Això no significa que el mur en aquest punt no existeixi, sinó que allí la seva altura es menor que en els dos trams anteriors i per tant queda per sota del sauló de reompliment. Per aquest motiu, la direcció tècnica va decidir mantenir el mateix número de U.E. (203) per als dos trams del mur. Cal esmentar que la profunditat que ha assolit la rasa no ha permès arribar a la base d'aquest mur.

La seva cronologia queda emmarcada per la ceràmica apareguda en l'estrat constituït per el sauló (U.E. 202) que omplia la rasa, sobretot en el tram en que el mur no es trobava a la vista per la seva cota, inferior que la resta. Aquesta cronologia es situa entre el segle XIV (ceràmica verd manganès) i el XVII i començament del XVIII (blava catalana). Vidrades melat, marró i verd, a més de ceràmica comuna completen el conjunt de ceràmica exhumada durant les obres **(Veure inventari)**. No obstant això, la seva fiabilitat cronològica és escassa, dons només testimonia la remoció de terres d'un estrat preexistent (hi ha fragments ceràmics que no estan rodats), que està barrejat amb un sauló la procedència del qual és impossible esbrinar. De la mateixa manera, el material arqueològic recuperat pertany tant al sauló afegit en un moment molt recent com a l'estrat

destruït que possiblement ja existia abans de l'excavació de la rasa (un estrat que ja devia estar alterat per la fonamentació dels edificis actuals).

El 11 d'agost, responsables del Museu d'Història de la Ciutat van anar a veure l'estructura, i es va decidir fer un informe d'afectació per al desmuntatge parcial del mur, ja que tenint en compta el nivell en que apareixia (entre 50 i 35 cm sota el nivell de pavimentació) es feia evident que quedaria afectat parcialment, ja que s'hauria de desmuntar en tot el tram degut a que els cables haurien de quedar a una cota mínima de 60-70 cm sota el actual nivell d'ús del carrer. En total es va considerar convenient desmuntar entre 10 i 30 cm, segons la cota de la part de mur afectada, per poder mantenir una profunditat de seguretat mínima per als cables que s'havien d'instal·lar. El dia 18 d'agost els topògrafs topografien tota la rasa i els murs (**Figura 5**), i al dia següent s'entrega l'informe d'afectació¹, que és acceptat amb la condició prèvia d'intentar determinar l'amplada total del mur. El dia 27 comencen aquests treballs que no donen el fruits desitjats per dos motius:

- Al costat de la façana, la presència d'altres cables elèctrics més antics (**Fotografia 11**) feien molt problemàtic i perillós l'ampliació de la rasa en aquella direcció.

- a l'altre costat, cap a l'interior de la Plaça, es va obrir fins 1 metre més d'amplada, i un altre metre en el mateix sentit de la rasa (i del mur). No obstant això, en aquest punt el mur es trobava trencat en diagonal per una estructura contemporània de formigó que cobreix una canonada de clavegueram i que es situa a uns 60 cm sota el nivell de pavimentació. Davant aquest fet, es decideix d'acord amb l'encarregat de l'obra obrir un altre metre en el sentit de la rasa, però la direcció del bloc de formigó que trencava el mur variava una mica en el mateix sentit que el mur, per la qual cosa tampoc en aquest cas vàrem poder documentar l'amplada total del mur (**Fotografies 12 i 13**).

---

¹ Espejo Blanco, José Manuel (2003): *Informe sobre l'afectació d'estructures arqueològiques a les obres d'estesa de cable subterrani a la Plaça de les Olles, 8-9B/Passatge del Palau, 8, de Barcelona (Codi: 130/03)*.

Davant aquesta situació, i d'acord amb el Servei d'Arqueologia del Museu d'Història i resolució de desmuntatge de la Direcció General de Patrimoni Cultural, es va decidir començar els treballs de desmuntatge parcial del mur, tenint en compte que es tractava només de 40 cm interiors de un mur de al menys 1 metre d'amplada total. Aquests treballs van començar el dia 28 d'agost; no obstant, donada la dificultat que va presentar aquesta feina (i al tractarse d'una línia de Baixa Tensió), els responsables d'Espelsa ? prèvia consulta amb aquesta direcció tècnica? van procedir a rebaixar tan sols entre 5-15 cm com a màxim, mantenint una cota de profunditat per al cables de 50-40 cm, posant planxes metàl·liques en els punts superiors com a mesura de protecció. D'aquesta manera, sols una petita part del mur es va ver finalment afectada per els treballs de desmuntatge.

Així mateix, el mateix dia 27 es van trobar restes d'un segon mur (U.E. 204) just al començament de la Rasa 200, en el punt en que s'uneix a la segona arqueta de la rasa (**Fotografia 14 i Figura 3**). Tan sols es trobaven a la vista dos carreus rectangulars, per una de las seves cares, d'uns 30 cm de llarg molt bé desbastats i podria tenir una orientació NW-SE. Si bé la relació con l'altra no és clara creiem que podria formar part de la mateixa construcció, degut a la seva cota (uns 60 cm sota el nivell de pavimentació) i característiques (p.e. mateix tipus de morter). No obstant, aquest mur, al contrari que l'anterior, no es veia afectat per el desenvolupament previst de l'obra, per la qual cosa es va procedir a la seva documentació però no es va intervenir sobre el mateix.

RASA 300

S'estén per el Passatge del Palau, amb 12 m de llargària en total i una profunditat de uns 70 cm. De totes maneres, el paviment en aquest carrer es troba format por lloses quadrangulars i rectangulars mol irregulars, de diferents mides, la qual cosa va motivà la configuració d'una rasa mol irregular que mantenia una amplada aproximada de 60 cm (**Fotografia 3**).

L'estratigrafia, igual que les altres dues, constava d'un nivell de paviment format, com hem dit més amunt, per pedres de diferents mides i un gruix que oscil·lava entre 10 i 20 cm, més la preparació de formigó que la sustenta, amb 40 cm de potència total (U.E. 301), i un reompliment de sauló, en aquest cas de color vermellós, de 30 cm (U.E. 302), i barrejat també amb petites pedres, fragments de maons, ciment i escombraries. Al llarg d'aquesta rasa s'estenia un altre servei d'electricitat anterior. No es va documentar cap resta arqueològica.

6. CONCLUSIONS

Aquesta intervenció arqueològica, realitzada a la Plaça de les Olles, 8-9B i al Passatge del Palau, 8, al barri de la Ribera, tenia com a fites descobrir i documentar possibles vestigis arqueològics conservats durant les obres que l'empresa FECSA-ENDESA tenia previst d'efectuar per a la realització de la canalització en rasa d'una línia elèctrica subterrània de baixa tensió.

Des d'un punt de vista arqueològic, hem de destacar l'aparició d'un mur (U.E. 203) d'època moderna que podria tenir una certa significació en relació al coneixement històric de la ciutat, però que des d'un punt de vista monumental i arquitectònic no presenta cap rellevància destacable.

En principi, i degut a la escassa porció de l'estructura que ha pogut ser documentada, és difícil determinar la funcionalitat de la mateixa. Tanmateix pensem que podria correspondre a les restes de la fonamentació dels edificis enderrocats a la zona anteriorment als darrers anys del segle XVIII ? per urbanitzar-se definitivament entre 1820 i el 1825? , i sobre les quals posteriorment es construirien, seguint la mateixa orientació que aquells, els edificis actuals. Fem constar que aquest tram de mur podria tenir correspondència amb un altre aparegut en una altra intervenció arqueològica a la mateixa plaça (MEDINA, 2003), donades les característiques i la cota que aquell presentava.

Pel que fa referència a la U.E. 204 no és possible plantejar cap hipòtesis ja que tan sols s'han documentat dos carreus, que evidentment formaven part d'alguna estructura, potser relacionada amb l'anteriorment descrita i sense que puguem fer més precisions.

Respecte dels elements ceràmics recuperats, la seva cronologia és de difícil concreció, donat que aquestes ceràmiques comunes, vidrades o no, mantenen una continuada presència des d'època medieval a època moderna. Cal dir que

aquest registre és dels més habituals en zones on s'han practicat intervencions arqueològiques amb característiques similars, cobrint un registre tant ampli com el que presentem en aquesta memòria. També indicar que, tot i que documenta cronologies, aquesta ceràmica no presenta cap característica important pel que s'ha descartat la seva documentació gràfica.

Per últim hem d'assenyalar que els resultats d'aquesta intervenció aporten poques dades en relació amb el poblament i l'urbanisme de la ciutat de Barcelona al llarg de la seva història. És evident que un dels elements que més ha condicionat el limitat volum de dades arqueològiques obtingudes ha estat l'escassa profunditat a la que s'ha instal·lat la canalització (65-70 cm), que se suma als reduïts 40 cm d'amplada de que constava la rasa. A això també se li ha d'afegir l'abundant presència d'altres serveis (gas, aigua, clavegueram, electricitat...), instal·lats amb anterioritat i que mantenien una cota similar a la requerida per a aquesta obra; i també el fet de tractar-se d'una excavació preventiva de caràcter molt localitzat i parcial.

7. FITXES D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 101	
Sector: Rasa 100		Fase:		Cronologia: Segle XX	
DEFINICIO :	Paviment de la Plaça actual.				
DESCRIPCIÓ :	Superficial format per lloses rectangulars de 70x40x8 cm fetes de ciment més la preparació de formigó que la sustenta, de 45 cm de potència total.				
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQUENCIA FÍSICA :	Igual a	201	Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	102	Es cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 102		
Sector: Rasa 100		Fase:		Cronologia: Segle XX		
DEFINICIO :	Rebliment modern de rases de serveis recents.					
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color gris fosc barrejat amb elements actuals (deixalles i restes de runa constructiva) de 25 cm de potència total.					
MATERIAL DIRECTOR :						
SEQUENCIA FÍSICA :	Igual a	202, 302	Equivalent a			
	Rebleix a		Es reblert per			
	Cobreix a	103	Es cobert per	101		
	Talla a		Tallat per			
	Es recolza a		Se li recolza			
	S'entrega a		Se li entrega			

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 103		
Sector: Rasa 100		Fase:		Cronologia: Segle XIX		
DEFINICIO :	Claveguera contemporània.					
DESCRIPCIÓ :	Claveguera construïda amb cinc blocs de pedres rectangulars, unides amb morter de calç blanc, que arribaven a assolir les 50 cm de llargària, per 20 d'amplada i 15 de gruix; aquestes pedres es recolzaven sobre una base de maons i comunicava amb la galeria de la claveguera actual. Està orientada NW-SE, en el mateix sentit de la rasa. Es troba a 40 cm per sota del paviment de la Plaça i no s'observa la potència total. Cronologia: s. XIX.					
MATERIAL DIRECTOR :						
SEQUENCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a			
	Rebleix a		Es reblert per			
	Cobreix a		Es cobert per	102		
	Talla a		Tallat per			
	Es recolza a		Se li recolza			
	S'entrega a		Se li entrega			

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 201
Sector: Rasa 200	Fase:	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIO :	Paviment de la Plaça actual.		
DESCRIPCIÓ :	Superficial format per lloses rectangulars de 70x40x8 cm fetes de ciment més la preparació de formigó que la sustenta, de 45 cm de potència total.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	101	Equivalent a
	Rebleix a		Es reblert per
	Cobreix a	202	Es cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 202	
Sector: Rasa 200	Fase:	Cronologia: Segle XX		
DEFINICIO :	Rebliment modern de rases de serveis recents.			
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color vermellós fosc barrejat amb paquets irregulars d'argila vermellosa i pedres soltes de petit tamany, a més d'elements actuals (deixalles i restes de runa constructiva) de entre 30 i 5 cm de potència total, depenc del punt. Ha proporcionat material ceràmic vidrat comú, blava catalana i verd manganès.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	102, 302	Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	203, 204	Es cobert per	201
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 203	
Sector: Rasa 200	Fase:	Cronologia: Fins el segle XVIII		
DEFINICIO :	Mur			
DESCRIPCIÓ :	Es tracta d'un mur construït amb pedres irregulars, encara que desbastades, lligades amb morter de calç blanquinós. Ocupa la totalitat de la llargària de aquest tram de rasa (24 m aprox.), en sentit NE-SW, i té una amplada de 1 metre com a mínim. Apareixia entre 50 i 35 cm sota el nivell de pavimentació.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	202
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica		UE : 204
Sector: Rasa 200	Fase:	Cronologia: Fins el segle XVIII
DEFINICIO :	Mur	
DESCRIPCIÓ :	Tan sols es trobaven a la vista dos carreus rectangulars d'uns 30 cm de llarg molt bé desbastats i podria tenir una orientació NW-SE. Es troben lligades amb morter de calç blanquinós i la seva cota es d'uns 60 cm sota el nivell de pavimentació.	
MATERIAL DIRECTOR :		
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a
	Rebleix a	Es reblert per
	Cobreix a	Es cobert per 202
	Talla a	Tallat per
	Es recolza a	Se li recolza
	S'entrega a	Se li entrega

Fitxa d'Unitat Estratigràfica		UE : 301
Sector: Rasa 300	Fase:	Cronologia: Segle XX
DEFINICIO :	Paviment del carrer actual.	
DESCRIPCIÓ :	Superficial format per pedres rectangulars i quadrangulars de diferents mides, amb un gruix que oscil·la entre 10 i 20 cm, més la preparació de formigó que la sustenta, de 30 cm de potència total.	
MATERIAL DIRECTOR :		
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a
	Rebleix a	Es reblert per
	Cobreix a 302	Es cobert per
	Talla a	Tallat per
	Es recolza a	Se li recolza
	S'entrega a	Se li entrega

Fitxa d'Unitat Estratigràfica		UE : 302
Sector: Rasa 300	Fase:	Cronologia: Segle XX
DEFINICIO :	Rebliment modern de rases de serveis recents.	
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color vermellós fosc barrejat amb pedres soltes de petit i mitjà tamany , a més d'elements actuals (deixalles i restes de runa constructiva) d'uns 40 cm de potència total.	
MATERIAL DIRECTOR :		
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a 102, 202	Equivalent a
	Rebleix a	Es reblert per
	Cobreix a	Es cobert per 301
	Talla a	Tallat per
	Es recolza a	Se li recolza
	S'entrega a	Se li entrega

8. BIBLIOGRAFIA

- BARRASETAS, E. Y HUERTAS, J. (1994): *Memòria arqueològica de l'Antic Mercat del Born*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- CARANDINI, A. (1997): *Historias en la Tierra. Manual de excavación arqueológica*. Ed. Crítica, Barcelona.
- CARRERAS I CANDI, F. (1909): "La ciutat de Barcelona", a *Geografia General de Catalunya*, Vol. III. Barcelona.
- CIRICI, A. (1971): *Barcelona pam a pam*. Editorial Teide. Barcelona.
- FÀBREGAS, M. Y HUERTAS, J. (1998): *Memòria Arqueològica de l'Antic Mercat del Born*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- FARRÉ, R. Y SERRÀ, D. (1991): *Memòria de l'excavació a la Plaça Comercial*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- HARRIS, E. C. (1990): *Principios de estratigrafía arqueológica*, Ed. Crítica, Barcelona.
- MORENO EXPÓSITO, IÑAKI (2002): *Memòria de l'Intervenció Arqueològica en Plaça de les Olles, Barcelona. (Codi: 13/02)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- MEDINA GUERRERO, ESTHER (2002): *Memòria de l'Intervenció Arqueològica als carrers Ocata/Marquesa. Ciutat Vella (Barcelona). (Codi: 100/02)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- MEDINA GUERRERO, ESTHER (2003): *Memòria de l'Intervenció Arqueològica d'Urgència en Passatge del Palau, 8/Plaça de les Olles, 2 (Barcelona). (Codi: 80/03)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- RÍO, MONTSERRAT (2002): *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva efectuada a dos solars del Passeig Picasso (Barcelona)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

SUAU I LLEAL, L. (2002): *Memòria de la intervenció arqueològica efectuada a dos solars del Passeig Picasso (Barcelona)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

TRÓCOLI, ISABEL G. Y SOSPEDRA, RAFEL (Eds.) (1992): *Harris Matrix. Sistemes de registre en Arqueologia (2 vols.)*, Pagès Editors, Lleida.

VILARDELL FERNÁNDEZ, ADRIANA (2002): *Memòria de l'intervenció arqueològica al carrer Cucurulla, nº 9, de Barcelona (Barcelonès)*. (Codi: 119/02). Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

VV.AA. (1997): *Els barris de Barcelona*, Vol. I. "Ciutat Vella i Eixample". Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

9. INVENTARI DEL MATERIAL ARQUEOLÒGIC

Plaça de les Olles
U.E. 202

UE	SECTOR	NÚM	FRAGMENTS	CODI	DEFINICIÓ FRAGM.	FORMA	TÈCNICA	PASTA	DECORACIÓ	ACABAT E	ACABAT I	CRONOLOGIA	OBSERVACIONS	DIBUIX
202			1	14120	VO	FIN	TO	BE	PI-int	VI	VI	XVII		
202			1	14101	FO	FIN	TO	BE	PI-int	VI	VI	XVII		
202			1	14104	FO	FIN	TO	BE	PI-int	VI	VI	XVII		
202			1	14252	VO	PAT	TO	AO	PI-int	VI		XIV		
202			1	14252	VO	PAT	TO	AO	PI-int	VI		XIV		
202			1	14005	FO	FIN	TO	AR		AL	AL			
202			2	14005	SF	FIN	TO	AR		AL	AL		1 Fragment cremat per la part externa	
202			2	14005	SF	FIN	TO	GR		AL	AL		2 Fragments cremats per la part externa	
202			1	14300	VO	BOL	TO	AO			VI			
202			1	14300	VO	PAT	TO	AO			VI			
202			2	14002	FO	FIN	TO	AO		AL	AL			
202			2	14002	SF	FIN	TO	AO		AL	AL			
202			1	14002	SF	FIN	TO	GO		AL	AL			
202			3	14003	SF	FIN	TO	AO			VI		Vidrat marró	
202			3	14003	VO	GIB	TO	AO			VI			
202			5	14003	SF	FIN	TO	AO		VI	VI		3 amb vidrat verd clar i 2 amb vidrat verd fosc	
202			1	14003	NA	FIN	TO	AO		VI	VI			
202			1	14003	FO	FIN	TO	AO		AL	AL		Amb taques de vidrat verd	
202			1	14003	FO	SEV	TO	AO			VI			
202			1	14003	CO	FIN	TO	AO		VI	VI		Vidrat verd	
202			1	14003	VO	GRE	TO	AO			VI		Vidrat marró	

10. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

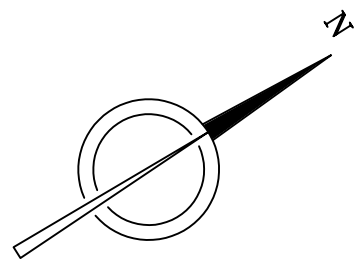
FIGURA 1: Plànol de situació de Plaça de les Olles i Passatge del Palau.

FIGURA 2: Plànol de situació de la rasa.

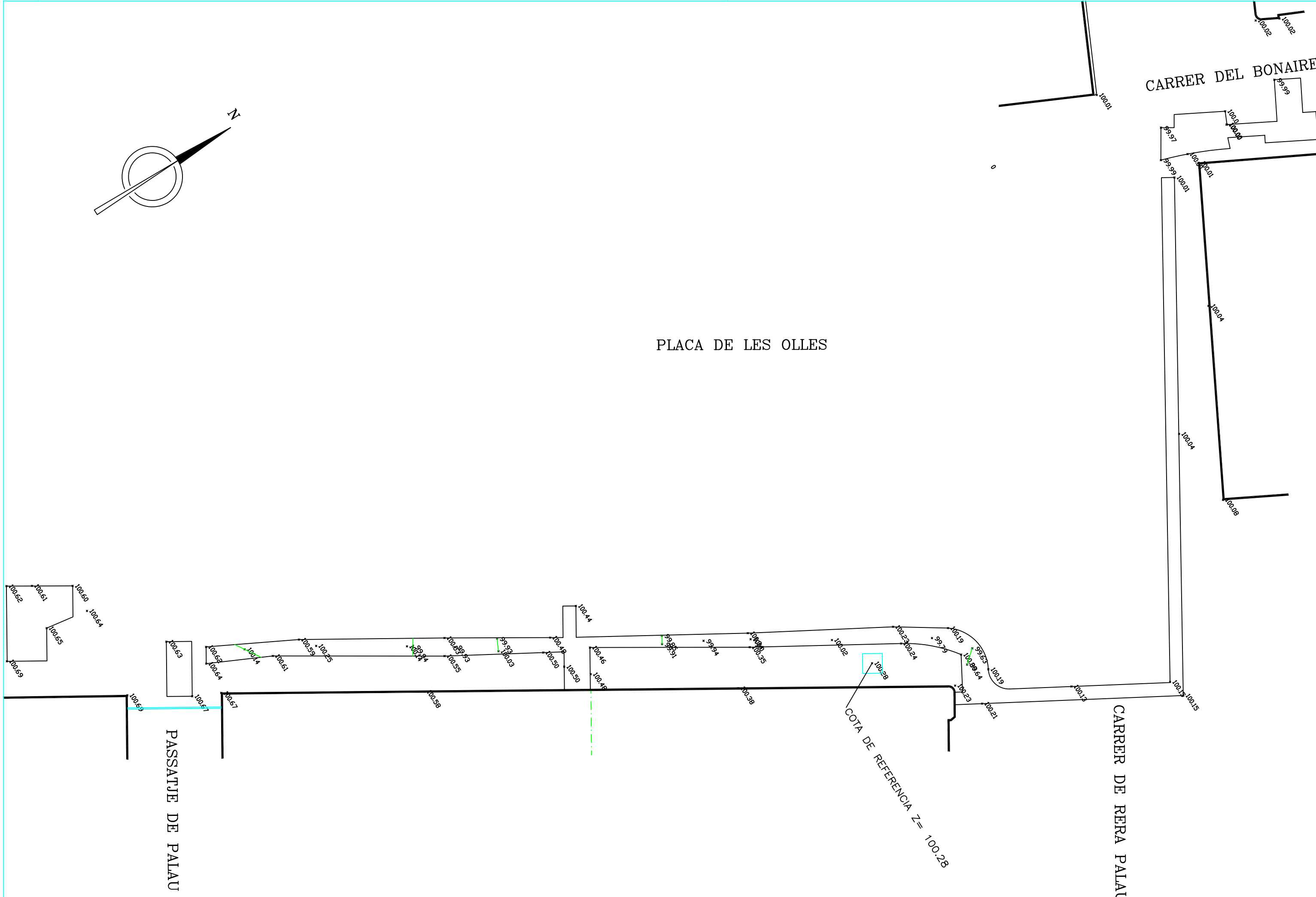
FIGURA 3: Planimetria de situació de les rases (100, 200 i 300) i Unitats Estratigràfiques (103, 203 i 204) en Plaça de les Olles i Passatge del Palau.

FIGURA 4: Planta i secció de la claveguera (U.E. 103).

FIGURA 5: Plànol topogràfic de les rases i les UU.EE. 203 i 204.

PLACA DE LES OLLES

PROJECTE:
INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A LA
PLAÇA DE LES OLLES, NÚM. 8 / PASSATGE DE PALAU

ARQUEÒLEG:
JOSÉ MANUEL ESPEJ P BLANCO

ESCALA:
A3 1/100

GRAFICA

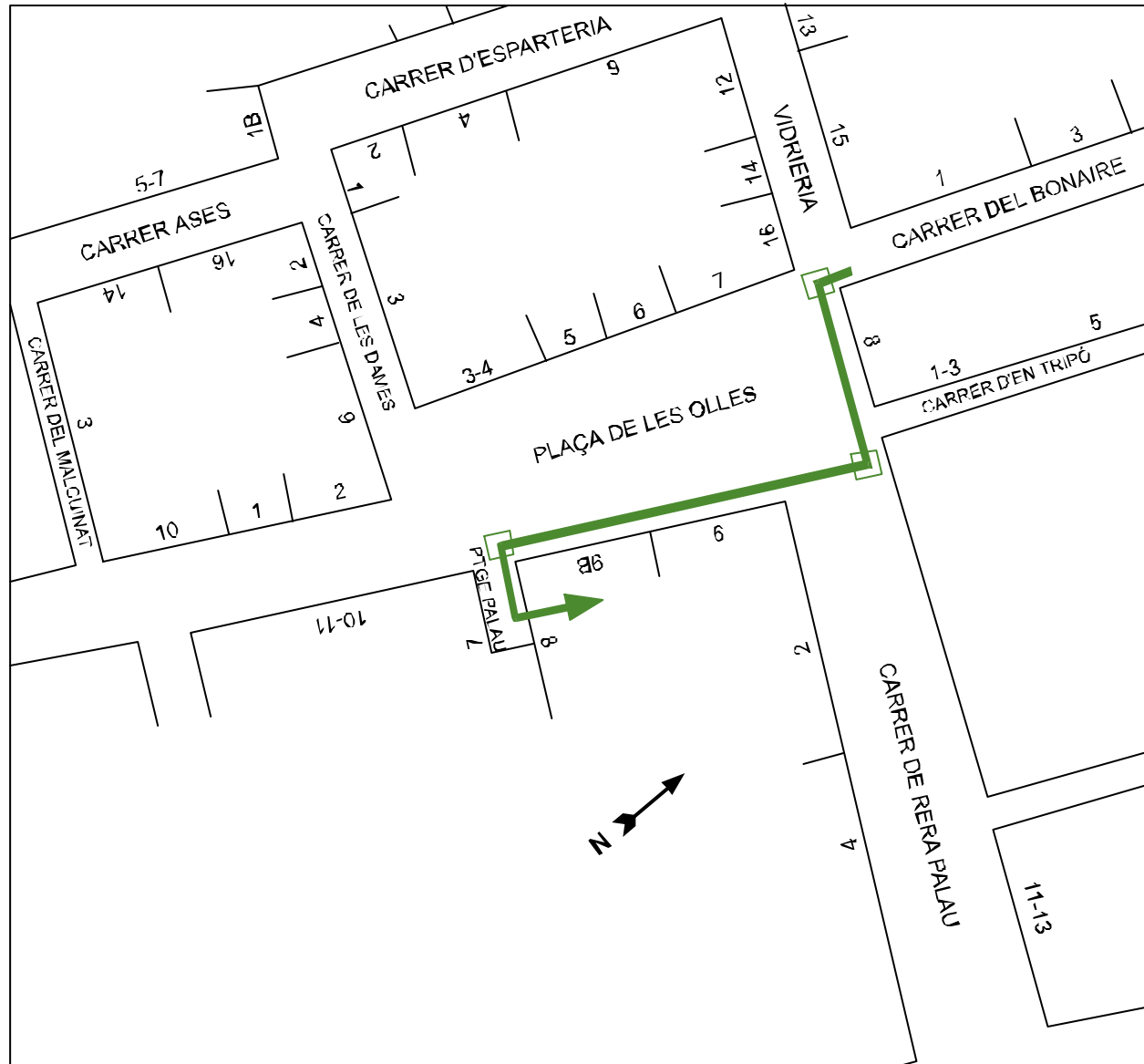
NOM DEL PLANOL:
PLANTA GENERAL

DATA:
desembre de 2003

CODI:
130/03

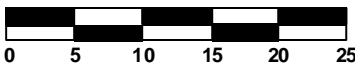
PLANOL NÚM.:
1

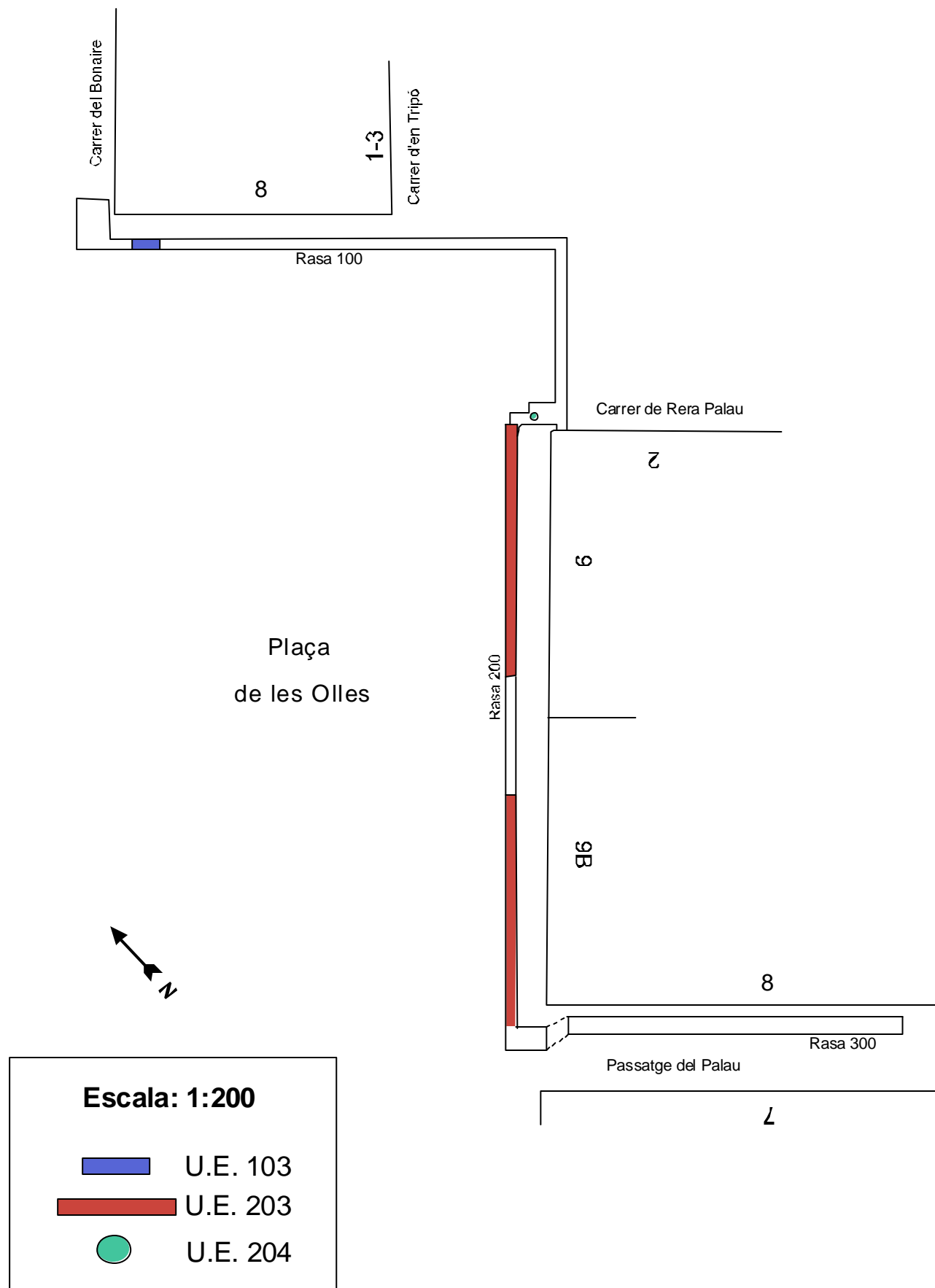

FIGURA 2:

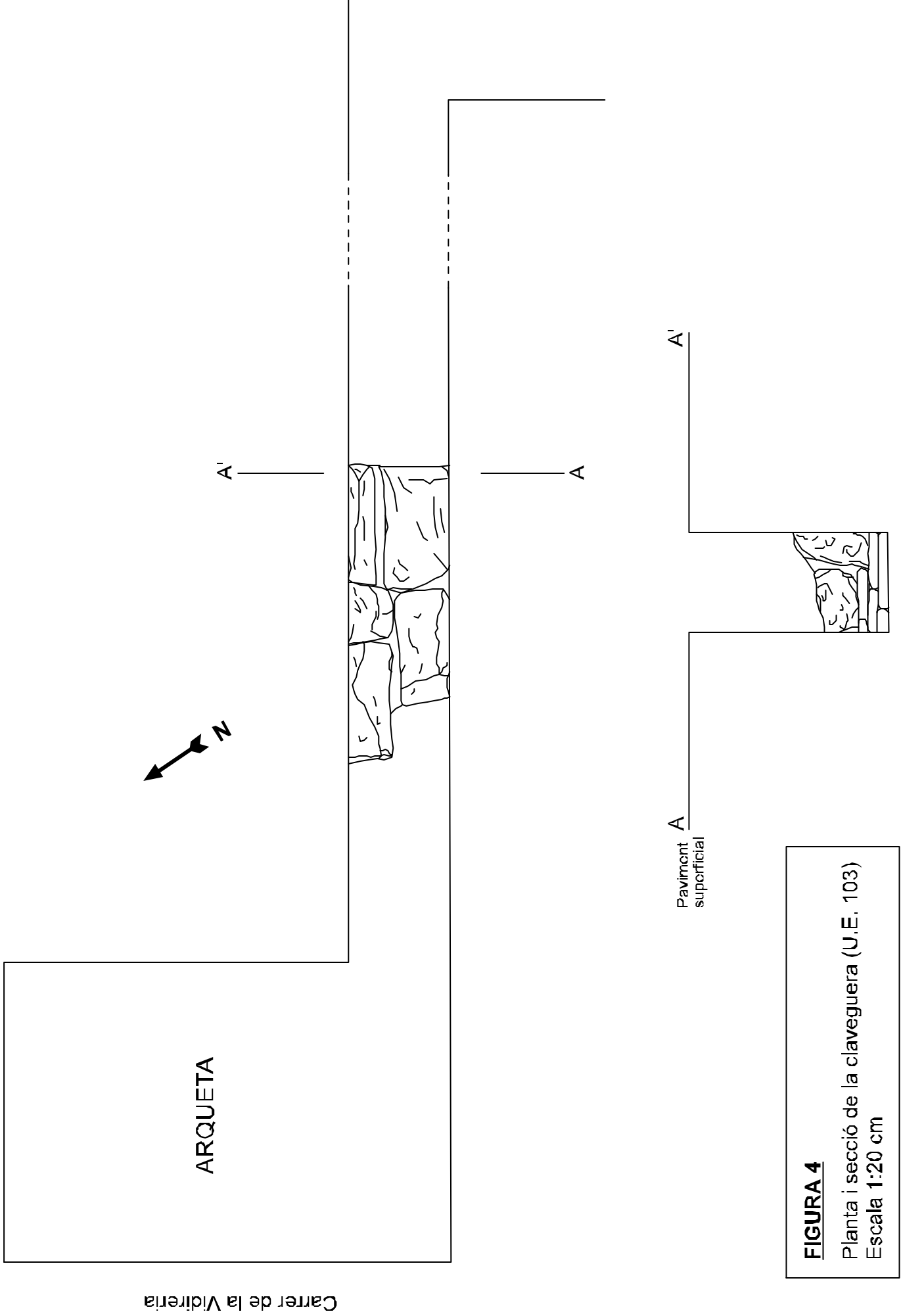
 SITUACIÓ DE LA RASA

 0 5 10 15 20 25 m

Figura 3: Planimetria de situació de les rases i Unitats Estratigràfiques

FIGURA 4
 Planta i secció de la claveguera (U.E. 103)
 Escala 1:20 cm

11.DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FOTOGRAFIA 1: Vista general de la Rasa 100.

FOTOGRAFIA 2: Vista general de la Rasa 200.

FOTOGRAFIA 3: Vista general de la Rasa 300.

FOTOGRAFIA 4: Coberta superior de la claveguera (U.E. 103).

FOTOGRAFIA 5: Vista en secció de la claveguera (U.E. 103).

FOTOGRAFIA 6: Vista general de mur (U.E. 203).

FOTOGRAFIA 7: Vista general del tram Nord del mur (U.E. 203).

FOTOGRAFIA 8: Detall del tram Nord del mur (U.E. 203).

FOTOGRAFIA 9: Vista general del tram Sud del mur (U.E. 203).

FOTOGRAFIA 10: Detall del tram Sud del mur (U.E. 203).

FOTOGRAFIA 11: Detall del cables elèctrics al costat Est de la Rasa 200.

FOTOGRAFIA 12: Estructura de formigó que trenca el mur (U.E. 203) al costat Oest de la Rasa 200.

FOTOGRAFIA 13: Detall del trencament del mur (U.E. 203).

FOTOGRAFIA 14: Carreus del mur U.E. 204.

Fotografia1

Fotografia2

Fotografia 3

Fotografia 4

Fotografia 5

Fotografia 6

Fotografia 7

Fotografia 8

Fotografia 9

Fotografia 10

Fotografia 11

Fotografia 12

Fotografia 13

Fotografia 14